

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE BASKI GRUPLARI

Seyfettin ASLAN
İçişleri Bakanlığı Eğitim Uzmanı
Arş. Gör. Cengiz GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Özet

Türkiye'de baskı grupları ve bunların faaliyetleri, çok da geçmişe gitmeden, özellikle de çok partili dönemden sonra artmaya başlamıştır. Ancak, *dolaylı baskı grupları* veya *menfaat gruplarının* çalışmaları, Osmanlı'nın son dönemlerinden beri süregelenle birlikte, bunlar gerçek anlamda baskı grubu olamamışlardır. Ülkemizde baskı grupları, Meşrutiyet sonrasında görülmeye başlamış olup, tek partili dönemde bu tür grupların hayli sıkı bir biçimde denetlendiğine, çok partili dönemde ise, kısmi bir serbestlik kazandıklarına tanık olunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Baskı Grupları, Menfaat Grupları, Tek ve Çok Partili Dönem.

From Past To Day Pressure Groups in Turkey

Abstract

Pressure groups and their activities in Turkey, started to increase, not before too long, especially after multi-party period. But, works of indirect pressure groups or interest groups have been lasting since the last period of Ottoman Empire, however these couldn't be pressure groups in real meaning. In our country, pressure groups had been seen after "Ottoman Constitutional Regime" (*Meşrutiyet*) and it'd been witnessed that they were controlled rather strictly in single-party period but gained a partial freedom in multi-party period.

Keywords: Pressure Groups, Interest Groups, Single and Multi-Party Period.

GİRİŞ

Her devirde ve her sistemde, ortak menfaatlere sahip insanların siyasal yaşamı etkilemek için belirli gruplar etrafında toplandıkları görülmüştür. Çağdaş demokrasilerin siyasal yaşamında günden güne önem kazanan ve özellikle son zamanlarda sosyal bilimler alanında ilgi çekici bir araştırma ve inceleme konusu haline gelen bir olgu olarak dikkatleri üzerinde toplayan baskı grupları, temelde çoğulcu toplumu oluşturan sosyal grupların, bazı özellikler taşıyan bir türü biçiminde değerlendirilebilir (Kapani, 1993: 275 / Baggot, 1995: 1-2). Amacı, iktidara etki etmek suretiyle isteklerini yerine getirmek olan baskı gruplarının (Çam, 1990: 411-412 / Kapani, 1993: 276) etkilemeye

çalıştıkları kurumlar, buldukları siyasal ortama göre değişiklik göstermekle birlikte, bu tür grupların ortaya çıkış biçimleri ve etkileri ise, ancak yeni yeni önem kazanmaya başlamıştır (Akad - Dinçkol, 2002: 343 vd / Kışlalı, 1994: 245 vd). Ülkemizde de, Meşrutiyet sonrasında görülmeye başlayan ve tek partili dönemde çok sıkı bir şekilde kontrol altında tutulan baskı gruplarına, ancak çok partili dönemde belli ölçüde bir serbestlik tanınmış ve son yıllarda ise artan oranda bir önem verilmeye başlanmıştır.

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BASKI GRUPLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nda baskı grupları, meşrutiyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelenebilir.

1.1. Meşrutiyet Öncesi Gruplar

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi gelişmeleri içinde daha çok, dolaylı nitelikteki baskı gruplarının etkili olduğuna rastlanmaktadır. Bu gruplara örnek olarak **ilmiye** ve **yeniçeri ocağı** verilebilir (Tunaya, 1975: 488). Bunun yanında taşra teşkilatında Kadı'dan başlayarak, merkezin ve bölge halkının seçtiği memurların da etkileri hesaba katılmalıdır. Yine halkın, ne kadar pasif bir role sahip de olsa, merkeze karşı direnmelerde belli bir güce sahip olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir (Kuzu, 1985: 128-129).

İmparatorluk içindeki ilk yaygın baskı grupları, dini bölünmeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunların, devlet içinde ayrı bir devlet denecek ölçüde bir etkileme sistemi kurdukları iddiaları da yaygındır. Yarı dini Lonca teşkilatı ve Ahiler bunların başında gelir. Bektaşilik ve Alevilik de bu sisteme dahildir. Böylece Osmanlı siyasal hayatı, tarikatçılık rekabetinin de cereyan ettiği bir alan olagelmıştır. İran'dan yayılan şii akımlara karşı, hemen hemen Osmanlılıkla yaşıt olan sünni nakşibendilik de, şiiliğin yayılmasına karşı padişahlarca desteklemiştir. Osmanlı devleti başka gruplarla başedebilmek için, dini gruplara büyük bir serbestlik tanımış, adeta onların yayıcısı olmuştur. Bu da, Osmanlı siyasal hayatının ayırdedici özelliklerinden birisidir. Öte yandan milliyetçi akımları temsil eden dernekler de vardı. Aynı zamanda bunlar emperyalist bir politikanın öncüleriydiler. Yabancı müdahalesi de bir baskı kaynağı olmuştu. Batı, kapitülasyoncu ve Düyun-u Umumiye'ci politikası ile zaten başlı başına bir baskı mekanizması kurmuştu (Tunaya, 1975: 489).

1.2. Meşrutiyet Sonrası Gruplar

Osmanlı'da derneklerin, değişik çıkarların temsilcisi olarak ortaya çıkışı ve siyasal süreç içinde yer edinmeye başlaması, 19. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Daha önce, toplumla yönetim arasında bir yerde bulunan belli başlı örgütler, esnaf loncaları ve vakıflar idi. Geleneksel yapının belirleyiciliği yanında, bu dönemde tüzel kişiliğin vakıflarla sınırlı olması, ikincil grupların gelişmesinin bir başka engeli olmuştur.

Siyasal ve kültürel modernleşme çabalarıyla birlikte, sanayileşme çabalarının da hız kazandığı meşrutiyet döneminde, örgütlenme girişimleri gözle görülür bir şekilde artmaya başlamıştır. Siyasal ve ideolojik bölünmeler çerçevesinde görülen gruplaşmaların yanında, toplumsal ayrışmalara dayalı örgütlenmeler de kendini gösterir. Yarı resmi ve istişari bir organ konumunda olmasına rağmen, ilk defa 1882 yılında kurulan Ticaret ve Sanayi Odaları, tüccar zümresinin sözcüsü olmuşlardır (Öz, 1992: 192).

Meşrutiyetçi hareketlerin sonucu olarak ortaya çıkan Jön Türkler ve kurdukları ‘cemiyetler’, şiddet ve ıslahat yöntemleri ile zamanının iktidarını etkilemeye çalışmışlardır. Bunlar, 1908 yılının 10 Temmuz’una doğru, kamuoyunu derinlemesine seferber etme gücünü kazandılar. Bu olaylarla, ilk kez, halkın bu türden hareketlere katıldığı görülmüştür. Gerçekten de Arnavutluk’tan Yıldız’a çekilen bir telgrafta; “önümüzdeki pazar gününe kadar, meclisin açılması, aksi takdirde padişahın istemediği olayların cereyan edeceği” açıkça bildirilmektedir. İmparatorluğun ilginç bir dönemi olan İkinci Meşrutiyet dönemi, saray üzerindeki yoğun baskıların sonucu olarak açılmıştır. Meşrutiyetin anarşili havası içinde siyasal partiler bolluğu yanında, siyasal olmayan, daha doğrusu siyasal olup olmadıkları belli olmayan dernekler (cemiyetler, klüpler, heyetler) yığını, meşrutiyetin siyasal hayatını etkilemiş ve karıştırmış başlıca gruplardandır (Kuzu, 1985: 129).

Meşrutiyet döneminde görülen bir başka olay ise, ordunun partilere bölünmesiydi. İttihatçı-İtilafçı ikiliği orduya da yayılmış, bunun sonuçları ise Balkan Savaşı’nda görülmüştür. 1912 yılında, Abide-i Hürriyet meydanında ordu mensuplarına, hiçbir siyasal partiye girmeyeceklerine dair yemin ettirilmiştir. Bu yemin metni ise; “Herhalde ve her yerde padişahıma ve vatanıma, Kanun-i Esasi hükümleri gereğince sadakatle görevimi yerine getireceğime ve devletin mevzu kanun ve nizamlarına ve üstlerimin emirlerine itaat ve riayet eyleyeceğime ve askerlik hizmetinde bulunduğum müddetçe fırka ve siyasi derneklerden hiç birisine üye olup hizmetine girmeyeceğime ve Devleti Osmaniyenin iç ve dış siyasi işlerine hiçbir suretle kat’iyen karışmayacağıma...” biçiminde ifadesini bulmuştur. Bu yemin, ordunun meşrutiyetten beri siyasal hayata aktif olarak katılma isteğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, durum iki yönden güvenceye alınmış ve yemin ettirilen ordu mensuplarından, “gizli ya da açık hiç bir siyasi teşekküle girmeyeceklerine dair” birer senet alınmıştır. Padişah bir “İrade-i Seniyye”, Harbiye Nezareti de bir genelge ile işlemi resmileştirmiştir. Kanun koyucu da işin hukuki yönünü halletmiştir. 25 Eylül 1328 (1912) tarihli bir “Kanun-u Muvakkat” ile, “Berri ve bahri erkan, ümera, zabitan, küçük zabitan, jandarma ümera, zabitan efradıyla mensubun-u askeriyyenin, hizmet-i askeriye’de buldukları müddetçe hakk-ı intihaplarını istimal edememeleri” (Tunaya, 1975: 489-490) kararlaştırılmıştır.

Öte yandan işçilerin de meşrutiyetin ilanından sonra iktidara baskı yapmaya yönelik olarak, çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla çeşitli grevler düzenledikleri görülmektedir. Daha sonra, grevlerin işlerin aksamasına neden olduğu gerekçesiyle, 1909 tarihli “**Tatil-i Eşgal Kanunu**” ile birleşme yasağı getirilmiş ve kamu hizmeti gören kurumlarda işçilerin meslek örgütleri kurmaları yasaklanmıştır. 1909 tarihli kanun, o zamana kadar kamu hizmeti gören kuruluşlardaki işveren ve işçiler tarafından kurulmuş bulunan “sendikaları” feshetmesine rağmen, iş uyuşmazlıklarını çözmek amacıyla bir uzlaşma sistemi getirmiş, uzlaşma mümkün olmadığı takdirde ise, diğer işçileri teşvik etmemek ve gösteri düzenlememek şartıyla grevi kabul etmiştir. Dernekleşme özgürlüğünün tanınması, ancak 1876 Kanuni Esasisi’nde 1908’de yapılan değişiklikle mümkün olabilmıştır (m. 120). Bunu daha sonra, 14 Haziran 1909 tarihli “**İçtimaat-ı Umumiye Kanunu**” ve 3 Ağustos 1909 tarihli “**Cemiyetler Kanunu**” izlemiştir (Öz, 1992: 192).

İkinci Meşrutiyet döneminde, sosyal uyanışı sağlayan ve baskı grubu olarak faaliyette bulunan akım ve derneklerin başında ise “Nesli Cedid Kulübü” gelmektedir. Bu dernek, İttihat ve Terakki karşısında, Jön Türklük döneminden beri süregelen bir muhalefetin yaşatılmasıydı. Nesli Cedid’ciler özel teşebbüsü ve yerinden yönetimi (adem-i merkeziyeti) savunmuşlardır (Tunaya, 1975: 490). Daha sonraları Türkçülük ve Milliyetçilik akımı ile ilgili dernekler de kurulmuştur. *Türk Derneği* (1908), *Türk Yurdu Cemiyeti* (1911), *Türk Ocağı* (1911) gibi kuruluşlar bunlar arasındadır. Bunlar gibi, ortak “tutumlar” etrafında birleşen tutum-davranış grupları (*attitude groups*), (Kapani, 1996: 194, 199) meşrutiyetin siyasal atmosferi içerisinde baskı grubu görevini yerine getirmişler ve stres içindeki meşrutiyet insanına, yabancı baskısına karşı direnme ve karşı koyma gücü kazandırmışlardır (Kuzu, 1985: 129).

Türk Ocağı ve bunun memleketin dört bucağına yayılmış kolları, İttihat ve Terakki ideolojisinin gerçekleştiricileri olmuşlardır. Müdafâ-i Hukuk derneklerinin de esasını bunlar oluşturmuştur. Milliyetçilik akımının ürünleri olan dernekler, iki yönden daha gelişme fırsatını bulmuşlardır. Bugün Milli Eğitim (Maarif) denilen alanda milli bir politikanın programlaştırılması için, ilk adımı Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti atmıştır (1916). Bir yandan da ülke dışındaki genç öğrenciler Türk Yurdu derneklerini, 1911 yılında Fransa’da ve İsviçre’de geliştirmeye başlamışlardı (Tunaya, 1975: 491). Milliyetçilik akımının ürünü olan bu dernekler ekonomik alana da el atmışlardır. Yabancı malını boykot ve yerli malı kampanyaları, Türk Ocaklarından taşarak halka heyecan kazandırmış ve bu yönde 1912’de *İstihlaki Milli Cemiyeti*, 1917’de *Halka Doğru Cemiyetleri* kurulmuştur (Kuzu, 1985: 129-130).

Bu arada dini amaçlarla kurulmuş olan dernekleri de unutmamak gerekir. 1917’de kurulan *Dar-ül Hikmeti İslamiye*, İttihat ve Terakki’nin, sadece din işleriyle uğraşmak ve bu suretle laikliği sağlamak amacıyla kurduğu bir kurumdur.

İlmiye bir sınıf halinde, iktidar üzerinde bütün hakimiyetini kullanarak varlığını devam ettirmekteydi. Mütareke döneminde ise, Teal-i İslam Cemiyeti, Tarik-i Salah Cemiyeti gibi cemiyetler ortaya çıkmışlardı.

19. yüzyılın başlarından beri süren bu akımlar, devletin bunalımlarından yararlanarak kısmen varlıklarını sürdürmüş, bir yandan da yenileri kurulmuştur. Rumlar, Osmanlı devletinin iç işlerine karışmayı amaç edinen patrikhanenin de desteğiyle, siyasal hedeflerini örten çeşitli fikir (edebiyat) ve hayır kurumları kurmuşlardır. Bulgarlar, Makedonya ihtilal komiteleriyle, saldırılarını artırmışlardır. Arnavutlar, Malisör Hristiyanlarının ve Başkim kulüplerinin çabalarıyla bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ermeniler, eski yollarında çok daha saldırgan olarak yürümüşlerdir. Osmanlı meclisinde de destek bulmuşlardır. Buna ilaveten Araplar, El La Merkeziye Cemiyeti ile, yabancıların uyandırdıkları bir milliyetçilik akımı içine girmişlerdir. Kürtlerin ve Çerkezlerin de bu çeşit cemiyetleri olmuştur (Tunaya, 1975: 491 vd).

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BASKI GRUPLARI

Cumhuriyet dönemindeki baskı grupları ise üç dönemde incelenebilir.

2.1. Milli Mücadelede Baskı Grupları

Milli devletin kurulmasına kaynaklık yapan bu dönemdeki bazı topluluklar, yer yer kendiliğinden fişkıran Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin yuvaları olmuşlardır. Bunlar daha çok İstanbul'da yoğunlaşmışlardır. Milli Kongre, Milli Türk ve Milli Ahrar Fırkaları; karşılarında, Hürriyet ve İtilaf ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti gibi dernekleri bulmuşlardır. Anadolu ve Trakya'da bu tip cemiyetler kurulmuştur. *Müdafa-i Hukuk*, *Reddi İşgal*, *Muhafaza-i Hukuk* adındaki bu kuruluşlar, çeşitli kongreler düzenleyerek, İstanbul hükümeti ve parlamentosunu telgraf yayılımına tutarak birer baskı grubu olduklarını göstermişlerdir (Kuzu, 1985: 130-131).

2.2. Tek Parti Döneminde Baskı Grupları

Cumhuriyet kurulduktan sonra CHP, kendisini destekleyici kültür kurumlarını kurarak, devrini tamamlamış olarak gördükleri kurumları da tasfiye etmiştir. Bu bağlamda cumhuriyetin ilk yıllarında, devrimlerin ideolojisini oluşturmak için çıkarılan **Kadro Dergisi** ve daha sonra bu çizgiyi devam ettiren **Forum** ve **Yön** dergilerinin oluşturdukları hareket de dikkat çekicidir. Tek parti, Türk Ocaklarını kapatmış, Halkevlerini açmıştır. Hayır ve yardım kurumlarının yönetimlerine girmiştir. Kızılay, Çocuk Esirgeme gibi kurumların yöneticilerini seçmek, adeta siyasal bir nitelik kazanmıştır. Spor kulüplerinin statülerini düzenlemiş ve bunları bir genel müdürlüğe bağlamıştır. Öğrenci yurtları açmıştır. CHP'nin çeşitli meslek kuruluşlarıyla ilişkileri "Partiye bağlılığı

onaylanan hükmi şahsiyetler (tüzel kişiler)” kurulmasına da yol açmıştır. Bunlar parti kurultaylarına delege göndererek katılmışlardır (Tunaya, 1975: 493).

1909 tarihli Cemiyetler Kanunu’nda 1923 yılında yapılan bir değişiklikle, dernek kurma hakkının sınırlandırıldığı ve derneklerin gözetim ve denetiminin hükümete bırakıldığı görülür. Bu dönem, özellikle İstanbul ve İzmir’de değişik amaçlı derneklerin kurulduğu, işçilerin “amele cemiyetleri” bünyesinde örgütlendiği ve grevlerle sesini duyurmaya çalıştığı bir dönemdir. Fakat “**Takrir-i Sükun Kanunu**”, 1925 yılından itibaren derneklerin faaliyetlerini zorlaştıran ve hatta imkansız kılan bir atmosfer oluşturmuştur.

CHP’nin dernekler üzerindeki denetim çabası, 1927 yılında iyice somutlaşır. Denetim bu kez, daha doğrudan ve bir anlamda “yasal” hale getirilir. 1927 yılındaki büyük Kongre’de kabul edilen yeni tüzüğün 40. maddesi, CHP’ne, dernek yönetimine doğrudan müdahale etme hakkı vermiştir. Bu maddeye göre ; “*siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel ve bunlara mümasil bilcümle teşekküllerin heyeti müdirelerine gireceklerin namzetlikleri fırka müfettişleri tarafından tasvip olunduktan sonra ilan olunabilir.*” Artık bu tarihten itibaren, dernek özerkliğinden söz etmek pek mümkün değildir. Böylece, derneklerin belirli ölçülerde de olsa, oluşturdukları farklı çıkarların ve ihtiyaçların temsil işlevi ortadan kalkmakta ve dernekler, bir anlamda CHP yönetiminin hizmetine sokulmuş olmaktadır (Öz, 192: 192 vd).

Aslında Cumhuriyetin kurulmasından sonra Atatürk, Ziya Gökalp’in son yazılarında olduğu gibi, dayanışmayı teşvik etmek için sosyal ve ekonomik grupların fonksiyonel bağlılığı konusuyla ilgilenmeye başlamıştı ve halkçılık kavramı da bu yönüyle, halkın egemenliği ve kültürel dayanışmadan farklı bir nitelik kazanarak, ekonomik gelişmeyi teşvik için çaba harcayan ve sosyal barışı, üretici sınıflar arasındaki eşitliği koruyarak sağlamaya çalışan bir kimliğe bürünmüştü. Kısa bir süre için halkçılığın bu şekildeki yorumu, menfaat çatışmalarını uyumlu hale getiren sürekli örgütsel mekanizmaların doğmasına ve işbirliğine dayalı sınıf ilişkilerinin teşvik edilmesine yol açtı. Hatta 1923’te yapılan İzmir İktisat Kongresi’nin organize edilmesinin sebebinin bu olduğu belirtilmişti. Eşi görülmemiş bir ekonomik toplantı olan bu Kongre, hükümetçe düzenlenmiş ve dört önemli sektör olan tarım, ticaret, esnaf ve sanatkar ve işçilerin oluşturduğu delegelerden oluşmakta idi. Öncelikle her sektörün delegeleri ayrı toplantılar yapmış, daha sonra da Genel Kurul’da ekonomik reform konusundaki görüşlerini bildirmişlerdi. Bu görüşler, gelişme politikası konusunda ülke çapındaki değerlendirmenin bir parçası olarak parlamento ve hükümete sunulmuş ve ‘*Misak-ı İktisadi*’ olarak da yayınlanmıştır.

İzmir İktisat Kongresi, hükümete özel sektörü destekleme konusunda fikir vermesine rağmen, girişimler sonuçlandırılmadı ve sektörlerin dayanışması bir daha gerçekleşmedi. Bu Kongre’den sadece iki yıl sonra ise, sendikalar ve hemen hemen tüm gönüllü kuruluşlar kapatılmıştır. Geriye kalan

ekonomik sektörler de, amacı, örgütsel dayanışmayı teşvikten ziyade kontrol olan ve devlet düzenlemelerini artıran tek ve zorunlu korporatist yapılar çevresinde toplandılar (Bianchi, 1984: 101).

2.3. Çok Partili Dönemde Baskı Grupları

Çok partili rejimde, CHP gibi, onu izlemiş olan iktidarlar da, kendilerini destekleyici dolaylı ve dolaysız gruplarını kurmuşlardır (Tunaya, 1975: 493). Öte yandan nüfusun dikkate değer bir bölümünü oluşturan köylü kitlesi, en önemli baskı grubu olarak göze çarpar. Çiftçi ve köylüler, bazı bölgelerde belirli ürünlerin korunması amacıyla kooperatifler kurmuşlarsa da, bu kitle genel olarak teşkilatsız ve dağınık bir durumdadır. Ayrıca bu köylü-çiftçi kitlesi içinde, geniş toprak sahiplerinden en fakir ve topraksız köylülere kadar, çeşitli ekonomik durumda bulunan kimseler vardır. Bunlar arasında, menfaat çatışmalarının olduğu bir gerçektir. Bu bakımdan, bu kitleyi homojen kabul etmek mümkün değildir. Daha çok, toprak sahibi ve zengin çiftçilerin yaptıkları baskının önemli olduğu görülmektedir. Köylü ve çiftçilerin hükümet kararları ve kanunlar üzerinde etkili oldukları da belirtilmekteydi. Gerçekten, 1946'dan 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne kadar geçen dönemde, köylüye yeni mali yükler getirilmesi girişimlerinin TBMM çoğunluğunun kesin muhalefeti ile karşılaştığı görülmüştür. Arazi vergisinin 10 misli artırılması için hükümetçe verilen tasarı kanunlaştırılamamıştır. Bu tasarının görüşülmesi sırasında bir milletvekilinin söylediği şu sözler, bu durumu açıkça göstermektedir: "Ben, bu kanun çıktıktan sonra seçim bölgeye gidemem!" (Aybay, 1962: 282 vd).

Bu dönemde etkinliğini artıran başka bir baskı grubu da gençlik kuruluşlarıdır. İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş yıllarında *Milli Türk Talebe Birliği*, siyasal ve ekonomik alanda bazı baskı girişimlerinde bulunmuştur; tramvay şirketi gibi yabancı şirketlere ve yabancı okullara karşı ilk hareketler, bu örgütün faaliyetleri arasındadır.

Gençlik örgütlerinin aktif bir role sahip oluşları, Demokrat Parti'nin gelişen iktidar yılları içinde belirir. Siyasal iktidarın, üniversitede öğretim üyeleriyle kurduğu ve gittikçe sertleşen diyalog, öğrencileri örgütlü örgütsüz harekete geçirmiştir. 1955-1960 arasında, hocalarının yanında yer alan öğrenciler, sık sık iktidar tarafından takibata uğratılmışlardır. Yüksek öğretim kurumları içindeki ilk kıpırdanışlar, öğretim ve eğitimde reform istekleriyle 1964'te başlamıştır (Tunaya, 1975: 495). Bu tarihten itibaren gençlik, bu arada öğrenci kitlesinin siyasal yaşam içerisinde bir baskı grubu rolüne sahip olma isteği açıkça görülmüştür. Bundan sonrası itibarıyla sosyal bir nitelik de kazanmaya başlayan gençlik hareketlerinde, gençliğin protesto ettiği konuların başında Kıbrıs meselesi gelmekteydi. Bu noktada olaylar gittikçe artan bir gerilimle 1968 Haziran'ına kadar gelmiştir. Bu tarihlerde Fransa ve Almanya'da son haddini bulan öğrenci hareketlerinin Türkiye'ye de bir hayli etkisi olmuştur.

Bu gibi olayların çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel sebepleri vardı (Kuzu, 1985: 133). 1968'den bu güne kadarki olayların ayrıntılarına girmeden, varılabilecek sonuç şudur: Dünyayı kaplayan gençlik ve özellikle öğrenci hareketleri azalmış ve hafiflemiştir; fakat Türkiye'de yanlış bir gençlik politikası sonucu öğrenci hareketleri uzun süre devam edegelmiştir. 12 Mart rejimi de bu noktada bunalım giderici ve dindirici olamamıştır. Gençlik eylemleri eski şiddetini yitirmekle beraber zaman zaman şiddetlenmiş ve kesilmemiştir. Ancak 12 Eylül 1980'de bu işin önü alınabilmiştir

Bu bağlamda ordudan da söz etmek gerekir. Tunaya'ya göre ordu, devrimcilikten kesinlikle taviz vermemiş en büyük ve örgütlenmiş sosyal bir yapıdır. Ordunun fonksiyonu, Türk devrimciliğini devam ettirme ve koruma şeklinde ifade edilebilir. 27 Mayıs hareketinden sonra ordu, hem siyasal hem de ekonomik yaşam içinde aktif bir güç olmuştur (Tunaya, 1975: 498-499 - Kışlalı, 1994: 255-265). Baskı grupları konusu, 27 Mayıs İhtilali'nden sonra bir süre güncellik kazanmıştır. Bilindiği gibi, devrimden sonra, bir anayasa tasarısı hazırlamakla görevlendirilen bilim kurulunun hazırladığı ön-tasarı, ikinci bir meclisin kuruluşunda meslek teşekküllerinin temsiline geniş yer veriyordu. Bu ön-tasarının 73. maddesine göre, Cumhuriyet Senatosu'nun 85 üyesinden 40 üye; Barolar, Tabip Odaları, Mimar ve Mühendis Odaları, Eczacı Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca, 30 üye de; Öğretmen Birlikleri, Basın Kuruluşları, Çiftçi Örgütleri ve Kooperatifler, Esnaf Teşekkülleri, Sendikalar gibi kamu kurumu niteliğinde olmayan meslek kuruluşlarınca seçilecekti. Bu ön-proje kabul edilmiş olsa idi, meslek kuruluşlarının hızlı bir gelişme sonucunda baskı grubu faaliyeti göstermeleri beklenebilirdi.

Basında çıkan ve ön-projenin bu hükmünü eleştiren yazılarda; kurulacak böyle bir ikinci meclisin, baskı gruplarına temsil edilebilme fırsatı vermek bakımından sakıncalı olduğu ileri sürülmüştür. Bu görüşlere göre, meslek kuruluşlarının ülkemizde yeterince gelişmemiş olmasından dolayı bunların istismar aracı olabileceği, duygusal ve bencil davranabilecekleri öne sürülüyordu. Sonuçta, Kurucu Meclisçe hazırlanan 1961 Anayasası'nda ikinci meclisin, yani Senato'nun oluşturulmasında meslek kuruluşlarına, ön-tasarıda olduğu biçimiyle yer verilmemiştir. Böylece meslek kuruluşlarının, dolayısıyla baskı gruplarının hızlı bir gelişme göstermesi ihtimali de ortadan kalkmış oluyordu (Aybay, 1962: 284-285).

Ülkemizde baskı gruplarının, özellikle de yasama organı üzerinde etkileri görülmektedir. Bunun çeşitli örneklerini görmek mümkündür. Öncelikle milletvekilleri tarafından verilen önergelerin büyük çoğunluğu, kendi seçim bölgelerini kapsayan konularla ilgilidir. Bunlar genellikle yol yapımı, zirai kredilerin artırılması, su getirilmesi, ormanlık bölgelerin kalkındırılması, hayvancılıkla geçinen bölgelere yardım, konut sorunu vb. konuları kapsar.

Milletvekillerinin, seçildiği bölgenin sorunlarını araştırma ve soru sorma yoluyla ilgili bakana yöneltmesi, seçmene seçim sırasında verdiği sözlerle doğrudan bağlantılı olduğu için doğal sayılmalıdır. Bunları, seçim döneminde ya da sonradan karşılaştıkları baskıların dışı vurulmasının bir delili olarak saymak gerekir. Çünkü aynı milletvekilleri, yeniden seçilmek kaygısıyla aynı bölgede seçim çalışmalarına başlayacaktır. Seçmenin gücendirilmesi, taleplerinin yerine getirilmemesi, tekrar seçilme şansını büyük ölçüde zora sokacaktır. Bu nedenle milletvekilleri, seçmenlerinin istekleri doğrultusunda hareket etmeyi kendilerine bir mükellefiyet gibi kabul etmektedirler. Sonuç olarak, yasama ve yürütme üyelerinin daha seçim zamanından başlayarak sürekli biçimde grupların baskısı altında buldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 1969-1970 döneminde meclise sunulan 300'den fazla sözlü ve yazılı sorunun hemen tamamı milletvekillerinin seçim bölgelerinin isteklerini kapsamaktaydı (Akad, 1976: 125 vd).

Türkiye'de baskı gruplarının faaliyetleri hakkında da birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki **Türkiye Kiracılar Cemiyeti** ile ilgili örnektir; buna göre, TBMM, kira oranlarını 1939 rayicine göre dondurmuş olan **Milli Koruma Kanunu** ile ilgili hükümlerini yeni esaslara bağlamayı uygun bulmuş ve 1954 yılında çıkartmış olduğu 6088 sayılı kanunla, dükkan kiralalarını 1 Ocak 1955 tarihinde; ev kiralalarını da 1 Haziran 1955'te serbest bırakmayı kararlaştırmıştır. Bu kanunun kabulünden sonra kurulan ve merkezi İstanbul'da bulunan "**Türkiye Kiracılar Cemiyeti**", sistemli çalışmalar sonucunda, henüz yürürlüğe girmemiş olan kanunun bir karma komisyona havalesini sağlamıştır. Kiracılarla ev sahipleri arasında aylarca süren mücadeleden de, çok yaygın bir menfaat grubu özelliği gösteren kiracılar galip çıkmışlardır. Sonuçta TBMM, 1955'te kabul ettiği son kira kanununa göre, 1939 rayici üzerinden meskenlerde % 200, dükkanlarda ise % 400 zam oranını kabul etti ve daha sonra inşa edilen binaların kiralalarını 1953 haddine uygun olarak dondurdu. Böylece Türkiye Kiracılar Cemiyeti, bir baskı grubu örneğini vermiş oldu.

Türkiye'de baskı gruplarının faaliyetlerine ikinci bir örnek ise, meslek kuruluşlarının çalışmalarıyla ilgilidir. Meslek kuruluşlarının bu nitelikteki çalışmalarına, bankacılığı sınırlayan ve bazı şartlara bağlanmasını ve avukatlık stajının uzatılmasını öngören kanun tasarılarıyla mücadele ve fahri tıp asistanlarının kadrolara bağlanmasını sağlayan tasarımı desteklemek örnek olarak gösterilebilir. Meslek kuruluşlarının bu tip çalışmaları, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve İhtisas Odalarının müşterek yayın organı olan "Mühendislik-Mimarlık Gazetesi"nde yayınlanan, "meslektaşlarımıza açık mektup" başlıklı yazısında da görülmektedir. Burada, ziraat uzmanlık okulu mezunlarına "ziraat aletleri mühendisi" ünvanı verilmesi eleştirilerek tasarının, "*birliğimizin görüşü alınmadan kanunlaşmasına imkan verilmemelidir*" denilmektedir. Aynı açık mektupta meslekleri ile ilgili başka kanun tasarıları hakkında da birliğin görüşleri belirtilmektedir (Kuzu, 1985: 131-132).

2.4. Türkiye’de Etkinlikleriyle Öne Çıkan Baskı Grupları

Türkiye’de baskı grubu denilince akla ilk gelen ve hükümetler üzerinde büyük etkileri olduğu tahmin edilen; işçi sendikaları, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) gibi grupların da kısaca tanınmasında fayda vardır.

a. İşçi Sendikaları: Türkiye’de sendikal hareket, sanayileşmeye öncülük eden ülkelerdeki kadar erken gelişmemesine rağmen, sendikacılığın hiç de azımsanmayacak bir geçmişi bulunmaktadır. Son yarım yüzyıla sığan bugünkü sistemli teşkilatlanmanın ötesinde, Türk sendikacılığının başlangıcını 220 yıl öncesine kadar götürmek mümkündür. Hatta dünyada “toplu iş sözleşmesi” diye nitelendirilecek ilk belgenin, 1776’da Kütahya’daki çini atölyesi sahipleri ile bunların çalıştırdığı işçiler arasında yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı’daki sendikalaşmayı çağrıştıran örgütlenme girişimleri, 1830 yılından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. 1869’da Zonguldak’taki kömür ocakları için çıkarılan ve çalışan işçilere ücret artışının yanı sıra, bazı sosyal haklar da sağlayan Maden Nizamnamesi’nin kabulü, sendikacılığın gelişmesinde bir basamak olmuştur (Türkiye, 15 Kasım 1995). Bununla birlikte Türkiye’de ilk örgütlü grup ise, 1871’de kurulan 1872’de Kasımpaşa tersanesindeki grevde muhtemelen bir rolü olan **Ameleperver Cemiyeti** idi. Türkiye’de ilk kez olan bu grev, ücretlerini aylarca alamamış olan Müslüman ve Hristiyan 600 kadar işçinin ortak çabasıydı. İşçiler, Padişaha, Sadrazama ve Bahriye Nazırına sundukları dilekçe ve istemlerinden bir şey çıkmayınca greve başvurarak, “*ücret yoksa iş de yok*” ilkesiyle işi terketmişler ve bunun üzerine de birkaç gün sonra ücretleri ödenmiştir (Lewis, 1993: 469 – Kapani, 1996: 207-208).

Bundan sonra ise Beykoz Kundura Fabrikası işçilerinin eylemi geldi. İş ihtilafı yüzünden ilk grevi 1906 yılında İstanbul’daki tütün ameleleri yaptı. Bunu takip eden ve sayıları 27’ye ulaşan grevler yönetimi harekete geçirdi ve 25 Eylül 1908’de sendika ve grevler kanunla yasaklandı. Ardından, ülkenin içine girdiği uzun savaşlar, sendikal talepleri gündemden çıkardı. Cumhuriyetin ilanını müteakip, tüm ülkede işçi örgütlenmeleri yeniden başladı. Ancak 1924 Anayasası sendika kurma hakkını vermedi. Buna rağmen yürüyen oluşumlar da 4 Mart 1925’te Takrir-i Sükun Kanun’una takıldı ve tüm faaliyetler yasaklandı. Sendika yasağına rağmen 1931’de Feshane ve tütün işçileri grev yaptı. Ancak hükümetin 1932’de aldığı tedbirler, grevlere fırsat tanımadı. Dahası, 1933’te Türk Ceza Kanunu da değiştirilerek, grevlere ağır cezalar getirildi. Sendikal hareketin tekrar toparlanması ise, II. Dünya Savaşı sonrası esen demokrasi rüzgarıyla oldu. Batı’dan esen bu rüzgarın da etkisiyle 1945 yılında Çalışma Bakanlığı, 1946’da yılında da İşçi Sigortaları Kurumu (SSK) kuruldu. 1947’de Sendikalar Kanunu çıkarıldı, ancak toplu sözleşme ve grev hakkı yine de tanınmadı (Türkiye, 15 Kasım 1995).

Türkiye’de işçi sendikalarının kurulması, çok partili yaşama geçişe paralel bir gelişme göstermiştir. 1946’da sınıf esasına dayalı dernek kurma yasağı kaldırılmış, 1947’de de bir Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, sendikaların siyasetin dışında kalmalarını öngörüyor ve sendikaların grev yapmasına imkan vermiyordu. Bu çok dar çerçevede dahi, sendikalar gelişme göstermiş ve 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) kurulmuştur. Bu kuruluş ve ona üye sendikalar, baskı grubu anlamında siyasal süreci etkileyecek bir konumda bulunmuyorlardı. Fakat bunların varlıkları, işçi hakları ve grev yapma konularını gündemde tutmuş ve daha sonra geçilen özgür sendika döneminin örgütsel altyapısını ve kadrolarını oluşturmuştur. Türkiye’de en güçlü işçi topluluğu olan Türk-İş, kuruluşundan bu yana siyasal partiler karşısında Amerikan sendikalarinkine benzer bir tutum içinde olduğu görülmüştür. Ancak Türk-İş’in partiler-üstü tarafsız ya da renksiz politika izleme konusunda zaman zaman Amerikan sendikalarından daha da ileri gittiği söylenebilir (Kapani, 1996: 197).

1960 devrimi ve onun ürünü olan 1961 Anayasası, siyasal yapıyı özgürleştirici nitelik taşımaktaydı. Nitekim Anayasa’da sendika kurma ve grev hakkı güvenceye kavuşturulmuştur. 1963’te yeni bir Sendikalar Kanunu ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu çıkarılmış, böylece işçi sendikalarının bir siyasal baskı grubu olarak hareket etmelerine daha uygun bir zemin ortaya çıkmıştır. Yani kanun, sendikaların siyasal faaliyette bulunmalarını yasaklamıyor, ancak, siyasal partilerden yardım alınmasını, onlara yardımda bulunulmasını, sendikaların bir partinin örgütü içinde yer almasını ve bir siyasal partiyle aynı isimde meslek kuruluşları kurmasını yasaklıyordu (Turan, 1986: 94). Öte yandan 12 Eylül hareketi, önceki askeri müdahalelerden farklı olarak, işçi hareketlerine başından beri açık karşı bir oluşum niteliğiyle kendisini göstermiştir. Yalnızca DİSK yöneticilerinin tutuklanmasıyla yetinilmemiş, tümüyle sendikal faaliyetlerin askıya alınmasıyla işe başlanarak, genelde sendikal hakların kısıtlanmasına yönelik bir yasal ve siyasal çerçeve getirilmiştir (Işıklı, 1994: 17).

Bunlara ek olarak, Türkiye’de sendikaların siyasal süreci etkileme yöntemlerine de bir göz atmak gerekir. Siyasal partiler, sendikalarla iletişimi gerçekleştirmek ve işçilerin desteğini sağlamak için sendika önderlerini milletvekilliğine aday gösterirler. Bazı partiler işçi temsilcileri için özel kontenjanlar ayırmışlar, diğerleri de bazı liderleri aday olmaya davet etmişlerdir. Seçim dönemlerinde bazı sendikalar, işçilere ve işçi çıkarlarına karşı sert tavırlar almış milletvekilleri ve kişilerin yer aldığı kara listeler oluşturmuş, işçilerden bu kimselere oy vermemeleri istenmiştir.

Sendikalar, partilerin gündeme getirdiği ve kendilerini de yakından ilgilendiren konularda gösteri yürüyüşleri, mitingler ve toplantılar düzenlemişlerdir. Bunun yanında sendika yöneticilerinin, parti yöneticilerini ziyaret ederek, onların tutum ve kararlarını işçiler lehine etkilemeye çalışmaları da, her zaman

başvurdukları yollardan biridir. Ayrıca sendikalar, seminer ve toplantılar düzenleyerek, bildirimler yayınlarak kamuoyunu aydınlatmak, savundukları görüşler lehine bir kamuoyu oluşturarak da, siyasal süreci dolaylı olarak etkilemeye gayret etmişlerdir (Turan, 1986: 96-97). Öte yandan sendikalar, bazen toplu iş sözleşme pazarlığını, hükümeti yıkma amacıyla da kullanmak isteyebilirler.

b. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB): Batı toplumlarında tüccar ve sanayiciler, kurdukları meslek kuruluşları aracılığıyla 18. yüzyıldan itibaren ülkelerinin ekonomi politikalarında söz sahibi olmaya başlamışlardır. Osmanlı toplumunda oda fikri ise, “Batılılaşma hareketi” ile birlikte gündeme gelmiş olup, bir dizi yenilik getiren 1856 tarihli Islahat Fermanı ile de, bu konuda tüccarların örgütlenmelerine olanak tanıyan yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Aslında, Osmanlı döneminde esnaf, 1500’lü yıllardan başlayarak loncalarda teşkilatlanmaya başlamıştır. Ancak ilk oda, 1879 yılında, Tarsus Sanayi ve Ticaret Odası adıyla kuruldu. O’nu, İstanbul ve İzmir takip etti. Bunlar, bugünkü Odalar ve Borsalar Birliğinin ilk örnekleri olmakla birlikte, 1925, 1943 ve nihayet 1950 tarihlerinde, bu konuyla ilgili kanunların yayınlanmasından sonra, oda ve borsaların sayısı hızla artarak “Ticaret ve Sanayi Odaları”, “Ticaret Odaları, Sanayi Odaları”, “Ticaret Borsaları ve Deniz Ticaret Odaları” kimliğine büründü.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, çağdaş bir yaşamın vazgeçilmez altyapısını oluşturan sanayi ve sermaye birikimi yoktu. Türk hükümetleri bir yandan devlet eliyle sanayileşmeye çabalarken, öte yandan da özel sektörü geliştirecek politikalara ağırlık veriyordu. Özellikle 1950’li yıllarda özel sektör de, yavaş yavaş Türk sanayisine damgasını vuracak yatırımlara başlıyordu. İşte bu süreç, özel sektörün kendine ait örgütlenmeleri oluşturma isteğini artırıyor, bu da devlet tarafından açıkça destekleniyordu.

Sonuçta, hukuki nitelik ve yetkileri birbirinin aynı, ancak görevleri küçük farklılıklar gösteren oda ve borsalar, ülke çapında örgütlenerek üyelerinin haklarını, çıkarlarını, daha iyi korumak, geliştirmek, Türk özel sektörünün yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da sesini duyurmak, ülkenin ekonomisini ve politikalarını etkilemek ve gelişmiş ülkeler boyutlarına ulaştırmak amacıyla 6 Şubat 1952 tarihinde organ seçimlerini tamamlayarak bugünkü adıyla, “Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği”ni (TOBB) kurdular. TOBB’un temel hedefleri arasında da; odalar ve borsalar arasındaki birlik ve dayanışma ile ticaret ve sanayiın genel menfaatler çerçevesinde gelişmesini sağlamak, mesleki faaliyetleri kolaylaştırmak, halkla olan ilişkilerde güveni hakim kılmak, meslek disiplin ve ahlakını korumak yer almaktadır.

TOBB’un ne kadar etkili bir baskı grubu olduğu, şu ifadelerden kolaylıkla anlaşılabilir: “Türkiye’de kanunların oluşmasında TOBB’un ayrı bir önemi vardır. Hükümetler özellikle ekonomik alanda ürettikleri politikaları,

kanunları, TOBB ile istişare etme ihtiyacını hissederler veya TOBB'un kanun tekliflerini veya kanun değişiklik önerilerini dikkate alırlar. Bunun nedeni, TOBB'un Türkiye'nin en büyük sivil ekonomik örgütü olmasıdır" (TOBB, 1995: 8-9). Bunun yanında tüm oda ve borsaların, dolayısıyla tacir ve sanayicilerin temsil edildiği TOBB Genel Kurulu, aynı zamanda yapısı gereği özel teşebbüsü birleştirici ve kaynaştırıcı bir işleve sahiptir. Ülkenin önemli ekonomik sorunları ile güncel olayların tartışıldığı, dünyadaki değişim ve gelişmelerin değerlendirildiği Genel Kurul, bir tür ekonomik zirve niteliğinde çalışmaktadır (Şahim, 1995: 79). TOBB'un, yönetimi etkilemede kullandığı araçlar ise şöyle sıralanabilir; siyasal iktidarın büyük katılımlarıyla düzenlenen bölge gezileri, toplantılar ve panellerin yanı sıra, sorunların ve çözüm önerilerinin kamuoyuna sunulduğu gazete, dergi ve kitap gibi yayınlar da TOBB'un bir baskı grubu olarak etkisini artıran unsurlar olmuştur (Şahim, 1995: 90).

c. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD): Batı'daki sanayi meslek kuruluşları, ticaret ve sanayi hayatına engel olabilecek her türlü problemi, hükümet, parlamento ve kamuoyu nezdinde yaptıkları çeşitli çalışmalarla kolayca çözümlenmektedirler. Özellikle son zamanlarda, gönüllü kuruluşların yaptığı araştırma ve çalışmaların giderek önem kazandığı görülmektedir. Bir ülkede politik hayatın karmaşıklığı ve siyasal partilerin çeşitliliği ve bunların seçim süresiyle sınırlı amaçlar peşinde koşmaları, sanayi için optimum koşulların gerçekleşmesine, çoğu zaman olanak vermemektedir. TÜSİAD'ın, bu durumun bilincinde olan kurucu üyeleri, ticaret ve sanayi odaları dışında, Batılı örneklerine göre sanayici olarak örgütlenme zorunluluğu hissederken 1971 yılında aralarında aşağıdaki protokolü imzalamışlardır: "*Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi ve hizmet alanlarında çalışan meslek, bilim ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği'nin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere lüzumlu olan mali yardımları, mutabık kalınacak esaslar dahilinde, müştereken yapacağımızı taahhüt ederiz.*" Bu protokolle, Batının yüzyıl önce kurduğu bağımsız sanayi federasyonları oluşturmasının Türkiye'deki ilk adımı atılmıştır (Şahim, 1995: 81-82).

Sermaye sınıfının en gelişmiş kesimi, TÜSİAD'ın çatısı altında toplanmıştır. Bu grup, en gelişmiş kesim olduğundan, Batı ile en büyük ölçüde bütünleşmiştir. Bu grubu oluşturanlar, sermaye birikimlerini önemli ölçüde sağlamış olduklarından, vahşice kapitalist sömürü yerine, sınırlı sömürüye razı olabileceklerini "demokratik hukuk devleti"nden yana olduklarını hiç olmazsa sözle belirterek, kamuoyuna ilan etmişlerdir. Geleneksel olarak, Demokrat Parti-Adalet Partisi çizgisini destekleyen bu grup, Adalet Partisi'nin, 1970'li yıllarda Türkiye'deki kapitalist düzeni bile doğru dürüst işletmemesi üzerine

Cumhuriyet Halk Partisi'ne doğru yönelme eğilimi de göstermiştir. Daha sonra askeri hükümete destek veren bu grup, 1983 seçimleri öncesinde yine ANAP ile MDP arasında bölünmüştür (Kongar, 1985: 33).

TÜSİAD, Türkiye'nin en büyük sanayicilerinden iki yüze yakınını temsil eden bir kuruluştur. 1980'lerde askeri yönetimin, örgütlenmeyi kısıtladığı bir ortamda, bu kısıtlamaların dışında kalmış, etkisini gittikçe artırarak kamuoyunda sesi en fazla duyulan çıkar grubu haline gelmiştir. Örneğin 20 Ekim 1991 seçimlerinden önce siyasal parti liderleri görüşlerini tek tek TÜSİAD'a anlatmışlar ve TÜSİAD üyelerinin değerlendirmeleri basında geniş bir şekilde yayınlanmıştır. TÜSİAD, İstanbul'un büyük sanayicilerini bir araya getiren sınırlı sayıda üyeden oluşan bir kuruluştur (Şahım, 1995: 82 vd). TÜSİAD'ın, kurulduktan günümüze gelinceye kadar, zaman zaman çıkar ya da baskı grubu niteliğine büründüğü gözlenebilmektedir. Ancak, özellikle 1984'ten sonra baskı grubu niteliğinin daha ağır bastığı söylenebilir. Her ne kadar TÜSİAD kurucularının hazırladığı protokolde, bu konuya ilişkin bir açıklık olmasa da, amaçlarının oldukça geniş kapsamlı tutulmuş olduğu görülmektedir.

TÜSİAD, sonuçta bir tür "**Zenginler Kulübü**"dür. TÜSİAD üyesi olabilmek için bir takım özel şartlar gerekmektedir. Anadolu'da, örneğin Kayseri'deki bir fabrikanın sahibi TÜSİAD üyesi olamamaktadır. Bu durumdan rahatsız olan Anadolu'lu işadamları da TÜSİAD'a tepki olarak; Ankara'lı Sanayici ve İşadamları Derneği (ASİAD), Bursalı Sanayici ve İşadamları Derneği (BÜSİAD) gibi, şu anda 50 dolayında SİAD'lı dernek kurmuş durumdadırlar (Şahım, 1995: 88-89).

Daha önce de belirtildiği gibi TÜSİAD, siyasal iktidarı, düzenlediği gezi, toplantı ve panellerle etkilemekte, ayrıca sorunların ve çözüm önerilerinin kamuoyuna sunulduğu gazete, dergi ve kitap gibi yayınlarla da görüşlerini dile getirmektedirler. Örneğin 1979 yılında gazetelere verilen tam sayfa ilanlarla Ecevit Hükümet'ini istifaya kadar sürükleyen bir süreci başlatmış ve böylece kamuoyunun hafızasında "*hükümet düşüren müessese*" olarak yer almış, bu da bu derneğin etkisini açık bir şekilde göstermiştir (Şahım, 1995: 102). Bunun yanında 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan erken genel seçimlerden sonra TÜSİAD'ın, merkez sağdaki partileri, seçmenin uyarısını da dikkate alarak, bir uzlaşmaya çağırması (Milliyet, 27 Aralık 1995) ve arkasında da TÜSİAD'ın 26. Genel Kurulu'nun açılış konuşmasında "güçlü bir hükümet" istenmesi (Yeni Şafak, 19 Ocak 1996), bu grubun gücünü göstermesi açısından ilginç örneklerdendir.

SONUÇ

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ülkemizde baskı gruplarının çalışmaları, son yıllarda büyük bir ivme kazanmaya başlamıştır. Örneğin Türkiye’de ilk lobicilik kurumu, 19 Aralık 1991’de Grey/Cenajans ile Saatchi and Saatchi/Güzel Sanatlar gruplarının bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Bu şirket, siyasi lobiciliğe yeni bir boyut getirmeyi amaçlamıştır. Gerçi kurulduğundan beri dikkate değer bir çalışması olmamasına rağmen, ileride Türk siyaset arenasında aktif olarak görev almak suretiyle, baskı gruplarının gelişip güçlenmesine katkıda bulunabileceği de düşünülebilir. Bununla beraber bu çalışmada, son yıllarda baskı grubu faaliyetleri ön plana çıkan İşçi Sendikaları, TOBB ve TUSİAD hakkında da kısaca bilgi verilmiş ve bunların gerçekten siyasal iktidar üzerinde büyük etkilere sahip olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de baskı gruplarının faaliyet ve sayıları gün geçtikçe artmakla birlikte, bunların düzenlenmesi için mevzuat oluşturulması çalışmaları ise aynı paralele gitmemektedir. Bunların özel kanunlarla düzenlenmesi gerektiği, artık açıkça ortaya çıkmıştır. Dernekler Kanunu’nun bu bakımdan yetersiz olduğu ortadadır. Bu düzenleme yokluğu yüzünden, baskı gruplarının faaliyetlerini kontrol eden bir anlayış da gelişmemiştir. Bu da iki olumsuz duruma yol açmaktadır. Birincisi; daha iyi örgütlenmiş, işini bilen baskı grupları, denetim zayıflığından dolayı avantajlı bir duruma geçmekte ve dolayısıyla daha etkili olabilmektedirler. İkinci olarak da; düzenleme eksikliği, yani kural yokluğu yüzünden kamu yöneticileri, baskı gruplarının çalışmalarının hangilerinin uygun olup olmadıkları konusunda tereddüt içinde kalmaktadırlar. Bundan dolayı, bazen uygun olan hareketler şüphe doğururken, uygun olmayan hareketler de hoşgörü ile karşılanabilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de baskı grubu faaliyetlerinin Amerika’daki Federal Lobicilik Kanunu’na benzer bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi durumda, bu grupların olumsuz yönlerinin artabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- AKAD, Mehmet /
Bihterin Vural DİNÇKOL *Genel Kamu Hukuku*, Genişletilmiş İkinci Basım,
Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- AKAD, Mehmet *Baskı Gruplarının İktidarla İlişkileri*, Fakülteler
Matbaası, İstanbul, 1976.
- AYBAY, Rona “*Baskı Grupları*”, I.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt
XXVII, No.1-4, 1962.

- BİANCHİ, Robert :“*Interest Groups and Political Development in Turkey*”, Princeton University Press, USA, 1984.
- BAGGOT, Rob : *Pressure Groups Today*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1995.
- ÇAM, Esat : *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 1990.
- DUVERGER, Maurice : *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev. ŞirinTekeli), Beşinci Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.
- IŞIKLI, Alpaslan : *Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- KAPANİ, Münci : *Kamu Hürriyetleri*, Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.
- KAPANİ, Münci : *Politika Bilimine Giriş*, 8. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- KIŞLALI, Ahmet Taner : *Siyaset Bilimi*, 4. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 1994.
- KONGAR, Emre : *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- KUZU, Burhan : “*Kamu Yönetiminde Baskı Gruplarının Rolü ve Memleketimizdeki Duruma Genel Bir Bakış*”, I.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LI, No.1-4, 1985.
- LEWIS, Bernard : *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev: Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- ÖZ, Esat : *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- ŞAHİM, Tarık : *Siyasi Katılım ve Baskı Grupları*, Makro Ltd.Şti., Ankara, 1994.
- TOBB Yayınları, Ocak 1995.
- TUNAYA, Tarık Z. : *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975.
- TURAN, İlter : *Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar*, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi-7, İstanbul, 1986.
- Milliyet, 27 Aralık 1995.
- Türkiye, 15 Kasım 1995.
- YeniŞafak, 19 Ocak 1996.